

Problemy marginalizacji popegeerowskich obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim

Michał Jasiulewicz

Politechnika Koszalińska

Streszczenie

Do lat 90. obszar woj. zachodniopomorskiego należał do terenów, gdzie dominowało rolnictwo państwowe. Likwidacja PGR-ów przyczyniła się do istotnych zmian w gospodarce oraz społeczności tych obszarów. Do trudnych problemów, jakie pojawiły się tam już w latach 90. należy zaliczyć bezrobocie, koncentrujące się w osiedlach popegeerowskich. Wśród innych negatywnych skutków można wymienić zniszczenie popegeerowskiej infrastruktury ekonomicznej, socjalno-bytowej oraz oświatowo-kulturalnej. W rezultacie większość terenów popegeerowskich uważa się za obszary problemowe. Zmiany, jakie nastąpiły w ciągu ostatnich 20 lat na tych obszarach oraz dystans w rozwoju społeczno-gospodarczym, dzielący je od pozostałych części województwa i kraju stanowią przedmiot poniższej analizy.

1. Peryferyjność obszarów wiejskich

Wśród wielu kryteriów, które stanowią wyznacznik peryferyjności znajduje się między innymi czas dojazdu samochodem osobowym i koleją do ośrodka miejskiego, liczącego powyżej 150 tys. mieszkańców. Problem dostępności czasowej znakomicie obrazują opracowane mapy wg izochron rzeczywistych [Komornicki i Śleszyński 2009], prezentujące dostępność czasową samochodem i koleją. Wynika z nich, iż rejon wschodniej części woj. zachodniopomorskiego należy do najbardziej upośledzonych pod tym względem w skali kraju. Do negatywnych cech tych obszarów należy wysoki poziom bezrobocia, co pokazuje tab. 1 i rys.1.

W większości powiatów woj. zachodniopomorskiego notuje się wysoką stopę bezrobocia, przekraczającą 20%. Dodatkowo, wśród bezrobotnych duży jest udział osób nie posiadających prawa do zasiłku (> 75%), co należy uznać za wskaźnik niskiego poziomu życia. Na uwagę zasługuje także fakt wysokiego udziału ludzi młodych wśród bezrobotnych w większości powiatów, wynoszący więcej niż 15%. W efekcie, wysoki jest udział ludności korzystającej z pomocy społecznej, zwłaszcza w powiatach podregionu koszalińskiego (tab. 1, rys. 2).

Do pozytywnych wskaźników poziomu życia mieszkańców wsi należy wyposażenie mieszkań: w ustęp (średnio 84,1%) i łazienkę (średnio 85,45%), co należy uznać za relatywnie dobre wielkości. Ponadto, zróżnicowanie tych zjawisk w skali powiatów nie jest znaczne.

Jednym z najbardziej istotnych elementów wpływających na poziom życia ludności wiejskiej są wynagrodzenia pracowników wg zatrudnienia w sektorach gospodarki (tab. 2).

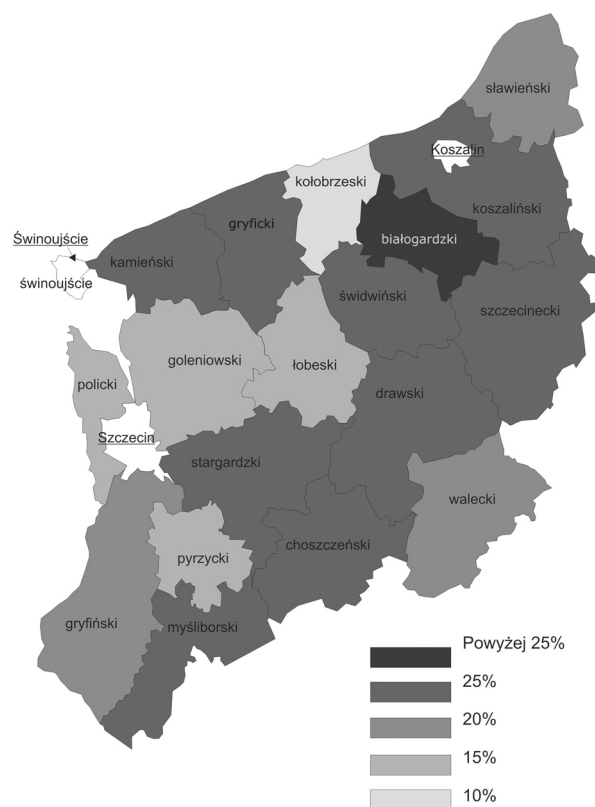
Wielkość wynagrodzeń wg powiatów wykazuje relatywnie duże zróżnicowanie w obrębie województwa. Najwyższy poziom osiągają powiaty w subregionie szczecińskim (gryfiński 119,4, goleniowski 105,4), a najniższy w powiatach środkowej i wschodniej części województwa (świdwiński 76,5, łobeski 73,8, drawski 71,9, sławieński 77,7). Wielkość wynagrodzeń jest pochodną gospodarczego rozwoju poszczególnych obszarów. Jak więc widać, subregion szczeciński charakteryzuje się znacznie wyższym poziomem rozwoju gospodarczego niż subregion koszaliński.

O poziomie życia mieszkańców oraz ich aktywności świadczy także liczba nowych budynków mieszkalnych oddanych do użytkowania (tab. 3, rys. 3).

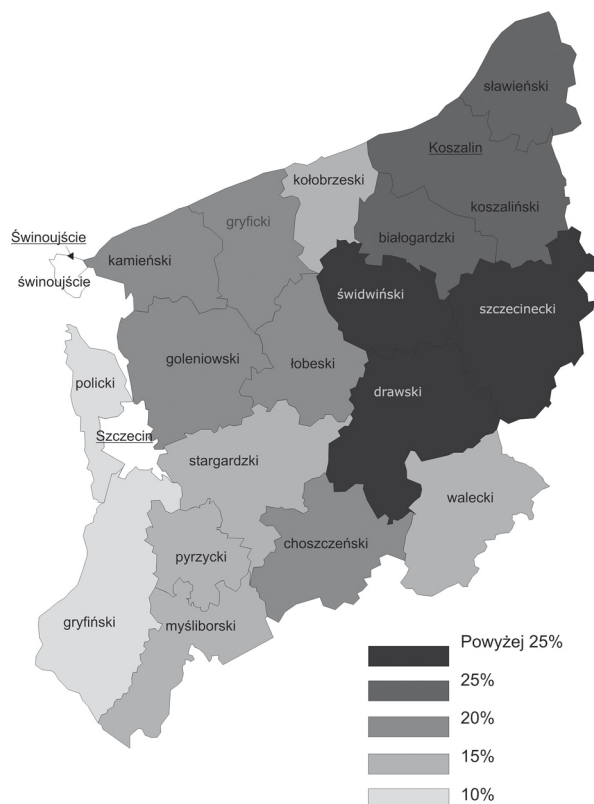
Tab. 1. Poziom bezrobocie w powiatach woj. zachodniopomorskiego w latach 2006–2008

Powiat	Stopa bezrobocia rejestrowanego		Bezrobotni bez prawa do zasiłku w stos. do ogółu (%)	Bezrobotni w wieku poniżej 25 lat (%)	Beneficjenci pomocy społecznej w stosunku do ogółu ludności
	ogółem	%			
Białogardzki	5196	28,2	80,1	18,3	22,8
Drawski	4767	23,2	72,9	16,6	35,2
Kołobrzeski	2921	9,1	84,2	18,9	14,7
Koszaliński	4225	20,8	75,5	18,0	22,2
Sławieński	2921	15,5	73,7	16,4	24,5
Szczecinecki	6483	22,4	76,8	18,8	31,1
Świdwiński	3706	23,1	71,5	18,3	37,5
Walecki	2755	15,5	78,7	16,5	13,5
Choszczeński	3257	22,1	77,3	19,0	15,3
Gryficki	4946	22,6	77,0	19,1	17,5
Łobeski	3006	13,2	75,7	24,7	17,6
Myśliborski	2774	21,0	78,0	23,6	12,4
Myrzycki	5242	14,4	84,0	23,9	12,8
Starogardzki	2580	23,9	78,7	19,0	11,4
Goleniowski	4172	15,0	75,8	19,2	15,3
Gryfiński	4410	17,1	84,3	20,7	9,9
Kamieński	3716	22,3	82,1	20,8	17,9
Policki	2963	13,5	83,8	17,5	8,7

Źródło: [Urząd Statystyczny w Szczecinie 2010a]

Rys. 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa zachodniopomorskiego w latach 2006–2008 (na podstawie tab. 1)

Rys. 2. Beneficjenci pomocy społecznej w stosunku do ogółu ludności w powiatach województwa zachodniopomorskiego w latach 2006-2008 (na podstawie tab. 1)

Tab. 2. Relacja wynagrodzeń w sektorze publicznym, prywatnym i ogółem w powiatach woj. zachodniopomorskiego w roku 2008

Powiat	Ogółem w zł	Ogółem w województwie = 100	Sektor publiczny w zł	Ogółem w województwie = 100	Sektor prywatny w zł	Ogółem w województwie = 100
Białogardzki	2390	79,9	2879	84,6	2122	78,1
Choszczeński	2517	84,2	3076	90,4	2223	81,8
Drawski	2150	71,9	3023	88,9	1909	70,3
Goleniowski	3150	105,4	3355	98,6	3081	113,4
Gryficki	2426	81,2	2870	84,3	2014	74,1
Gryfiński	3569	119,4	2946	86,6	3780	139,2
Kamieński	2850	95,3	3323	97,7	2642	97,3
Kołobrzegi	2957	98,9	3169	93,1	2830	104,2
Koszaliński	2681	89,7	2900	85,2	2522	93,0
Myśliborski	2652	88,7	2998	88,1	2465	90,7
Policki	3482	116,5	4048	119,0	2573	94,7
Pyrzycki	2497	83,5	2639	77,6	2414	88,9
Śławieński	2324	77,7	3010	88,5	2144	78,9
Starogardzki	2671	89,3	3313	97,4	2451	90,2
Szczecinecki	2471	82,6	3018	88,7	2109	77,6
Świdwiński	2288	76,5	2700	89,4	1848	68,0
Walecki	2829	94,6	3108	91,3	2555	94,0
Łobeski	2207	73,8	2358	69,3	2157	79,4

Źródło: [Urząd Statystyczny w Szczecinie 2010c]

Tab. 3. Nowe budynki mieszkalne oddane do użytkowania w relacji do zawartych małżeństw w latach 2007–2008 w powiatach woj. zachodniopomorskiego

Powiat	2007	2008	Lata 2007–2008	Mieszkania oddane do użytku na obszarach wiejskich na 1000 zawartych małżeństw	
				2007	2008
Białogardzki	16	14	30	126	126
Choszczeński	10	4	14	51	31
Drawski	19	16	35	114	130
Goleniowski	81	108	189	336	441
Gryficki	44	70	114	392	405
Gryfiński	41	51	92	174	174
Kamieński	55	142	197	444	717
Kołobrzeski	124	132	256	1061	845
Koszaliński	211	247	458	888	710
Łobeski	8	8	16	93	29
Myśliborski	17	25	42	109	154
Policki	333	391	724	4164	3610
Pyrzycki	9	21	30	74	126
Sławieński	57	83	140	318	275
Starogardzki	75	131	206	284	417
Szczecinecki	46	47	93	167	205
Świdwiński	4	3	7	43	15
Wałecki	20	20	40	167	140
Ogółem obszary wiejskie w województwie	1170	1511	2681	–	–

Źródło: [Urząd Statystyczny w Szczecinie 2010a]

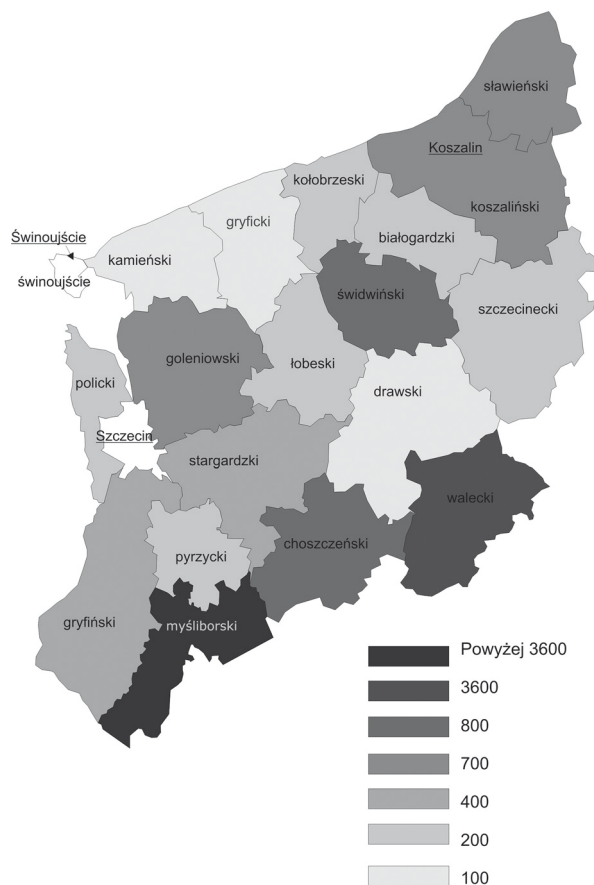
Liczba nowych mieszkań oddawanych do użytkowania w stosunku do zawartych małżeństw oddaje stopień zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych ludzi młodych na wsi. Wskaźniki (tab. 3) wskazują na relatywnie niski stopień zaspokojenia tych potrzeb z wyjątkiem kilku powiatów (policki, kołobrzeski, koszaliński). Większa aktywność budowlana występuje w pobliżu większych miast oraz w strefie nadmorskiej, gdzie nowe domy wykorzystywane są często do celów turystycznych.

2. Przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich

Ważnym aspektem rozwoju wiejskich obszarów popegeerowskich jest tworzenie odpowiednich warunków przedsiębiorczości na wsi. Można do nich zaliczyć:

- wspieranie przez lokalne organy samorządowe wszelkich form aktywności zawodowej,
- udzielanie szczególnego wsparcia w działaniach innowacyjnych,
- tworzenie warunków do wykorzystania endogenicznego potencjału lokalnego i regionalnego,
- wspieranie różnych form działalności gosp. na obszarach o wysokim poziomie bezrobocia,
- umożliwienie wykorzystania środków pomocowych UE.

W strategii rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej należy uwzględnić lokalne uwarunkowania, tj. zasoby kapitału ludzkiego, infrastruktury, bogactwa przyrody, dążąc do pełnego wykorzystania istniejących rezerw i nie wykorzystanych dotąd zasobów. Dostosowanie mentalności ludności wiejskiej do nowych warunków rynkowych wymaga przeprowadzenia licznych szkoleń, a także zorganizowania pokazów. Wiele wsi zachodniopomorskich wykazuje dużą dynamikę zmian i odpowiednich dostosowań do gospodarki rynkowej, a ich mieszkańcy wykazują się znaczną przedsiębiorczością.

Rys. 3. Mieszkania oddane do użytku na 1000 zawartych małżeństw na obszarach wiejskich powiatów województwa zachodniopomorskiego w latach 2006–2008 (na podstawie tab. 3)

Wieś stopniowo zmienia się z monofunkcyjnej jednostki osadniczej w jednostkę wielofunkcyjną. Proces przemian wymaga relatywnie długiego czasu, związanego ze zmianą pokoleń i rozwojem przedsiębiorczości innowacyjnej. Pociąga to za sobą również:

- konieczność ciągłego doskonalenia i poszerzania wiedzy,
- innowacyjność i efektywność działań gospodarczych,
- dużą mobilność i dążenie do osiągnięcia wyznaczonych celów,
- poprawę jakości produkcji i usług na rynku konkurencyjnym.

Wpływ konkurencyjności rynkowej wymusza konieczność zwiększania wydajności produkcji rolniczej, poprzez stosowanie najnowszej wiedzy, nowych technik i technologii produkcji, innowacyjnych rozwiązań oraz przez stosowanie nowych, wysoko-wydajnych maszyn i urządzeń. Także w działalności pozarolniczej, produkcyjnej i usługowej, konieczne jest wykorzystanie najnowszej wiedzy, myśli technicznej i nowoczesnych urządzeń, aby sprostać konkurencji rynkowej.

Obszary wiejskie położone w pobliżu większych miast stanowią najczęściej zaplecze produkcyjno-usługowe dla lokalnych centrów miejskich. Proces suburbanizacji postępuje tam relatywnie szybko i w efekcie następuje dynamiczny przyrost nowych budynków mieszkalnych, rozwój usług oraz infrastruktury na terenach podmiejskich.

3. Aktywizacja wiejskich obszarów peryferyjnych

Specyficznej działalności aktywizacyjnej wymagają obszary wiejskie położone z dala od większych miast. Istniejące tam walory przyrodnicze należy wykorzystać do rozwoju wielofunkcyjnego, tj. agroturystyki, turystyki kwalifikowanej lub rozwoju różnorodnych usług. Wykorzystując lokalne uwarunkowania, można też tworzyć wsie tematyczne [Idziak 2008]. Agroturystyka staje się często ważnym elementem rozwoju i ożywienia gospodarczego obszarów peryferyjnych. Oferuje ona bliski kontakt z przyrodą, z ludnością wiejską oraz jej kulturą, zwyczajami i rzemiosłem.

Dla ludności wiejskiej stwarza szanse podniesienia poziomu życia, pobudza inicjatywy, rozwija kontakty międzyludzkie, a także stwarza możliwość uzyskiwania dodatkowego dochodu. Pozwala także wykorzystać bardziej efektywnie nadmiar siły roboczej. Do interesujących form działalności rolniczych należy także zaliczyć rozwój upraw energetycznych, zarówno takich, które służą do zaspokojenia własnych potrzeb energetycznych (rośliny stanowiące paliwa stałe: wierzba, topola, miskantus), jak również do produkcji rynkowej. Ważne jest wykorzystanie wszelkiej biomasy odpadowej, w szczególności w procesie gazyfikacji metanowej. Istotne jest zastosowanie systemu skojarzonego, tj. produkcji energii elektrycznej i ciepłej, która będzie wykorzystywana przede wszystkim na potrzeby własne, a której nadwyżki będą przeznaczone na sprzedaż. Istnieje także możliwość wykorzystania biogazu jako paliwa w pojazdach transportowych, co w znaczącym stopniu może obniżyć koszty produkcji.

Wykorzystanie rolnictwa do produkcji upraw niekonsumpcyjnych stwarza ogromną szansę w polskim rolnictwie, umożliwiając nie tylko zbyt surowców, ale także znacząco poprawiając sytuację ekonomiczną gospodarstw wiejskich. Stworzenie gminnych centrów energetycznych ułatwiłoby działania i współpracę między gospodarstwami w tym zakresie, służąc pomocą w kwestiach uprawy, logistyki zbioru oraz składowania i gwarancji stałego zbytu.

Wnioski

- Obszary popegeerowskie mogą stanowić obszar dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych.
- Rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich tworzy nową alternatywę, jednakże w zależności od lokalnych uwarunkowań (położenia, warunków przyrodniczych, zasobów kapitału ludzkiego itp.) przebiega w różny sposób.
- Tereny wiejskie, gdzie dominowało rolnictwo państwowe, przekształciły się bardziej dynamicznie (procesy suburbanizacji) w sąsiedztwie miast, nawet średniej wielkości, niż na terenach znacznie oddalonych od większych miast.
- Istnieje konieczność pomocy w przeciwdziałaniu marginalizacji na terenach położonych z dala od większych miast oraz pozbawionych walorów turystycznych.
- W ostatnich latach można zaobserwować dynamiczny rozwój budownictwa mieszkalnego jednorodzinnego, zwłaszcza na terenach podmiejskich oraz w strefie nadmorskiej (cele turystyczne).
- Włączenie Polski do UE i związane z tym procesem dopłaty bezpośrednie przyczyniły się do zagospodarowania większości odłogów i ugorów.
- Wśród nowych funkcji obszarów wiejskich, położonych na terenach peryferyjnych, na uwagę zasługuje rozwój agroturystyki oraz rozwój upraw energetycznych i ich wykorzystanie lokalne.

Literatura

- ADAMOWICZ M. (red.) (2006): *Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa*. Prace Naukowe / Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. Wydział Ekonomiczno-Rolniczy. Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, t. 38, Warszawa, Wydawnictwo SGGW.
- BAŃSKI J. (2005): *Przestrzenny wymiar współczesnych procesów na wsi*. Studia Obszarów Wiejskich, t. 9, Warszawa, Polskie Towarzystwo Geograficzne.
- DRYGAS M., ROSNER A. (red.) (2008): *Polska wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej. Dylematy i kierunki przemian*. Warszawa, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- FABER A., KUŚ J., MATYKA M. (red.) (2009): *Uprawa roślin na potrzeby energetyki*. Warszawa, „Lewiatan”.
- GRACZYK A. (red.) (2009): EKONOMICZNE PROBLEMY WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ZASOBÓW PRZYRODNICZYCH DO PRODUKCJI ENERGII. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, t. 83, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- IDZIAK W. (2004): *O odnowie wsi. Poradnik*. Warszawa, Fundacja Wspomagania Wsi.
- IDZIAK W. (2008): *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*. Koszalin, „Alta Press”.
- JASIULEWICZ M. (2010): *Possibility of Liquid Bio-Fuels, Electric and Heat Energy Production from Biomass in Polish Agriculture*. „Polish Journal of Environmental Studies”, Vol. 19, No. 3, s. 479–483.

- KOMORNICKI T., ŚLESZYŃSKI P. (2009): *Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*. [w:] J. Bański (red.): *Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku*, t. 16, Warszawa, Polskie Towarzystwo Geograficzne.
- URZĄD STATYSTYCZNY W SZCZECINIE (2010a): *Warunki życia ludności w województwie zachodniopomorskim w latach 2006–2008*. Informacje i opracowania statystyczne, Szczecin, Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- URZĄD STATYSTYCZNY W SZCZECINIE (2010b): *Województwo zachodniopomorskie, podregiony, powiaty, gminy — 2010*. Informacje i opracowania statystyczne, Szczecin, Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- URZĄD STATYSTYCZNY W SZCZECINIE (2010c): *Wynagrodzenia i ich struktura w woj. zachodniopomorskim w 2008 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, Szczecin, Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- URZĄD STATYSTYCZNY W SZCZECINIE, GRZONKA I., WIATROWSKA D. (2009): *Gospodarka mieszkaniowa w województwie zachodniopomorskim w latach 2007–2008*. Szczecin, Urząd Statystyczny w Szczecinie.